

על גילגוליו של חוק השבת - והמזימה החדשה לחקיקתו

שאלבנס! שאלבנס!

רשות מקומית, בה מיוצגות המפלגות הדתיות, לתקן את התקנות הנראות לה, מבלי שיוחק חוק-הסמכה מפורש. אבל הדתיים יתבעו, כנראה, כי בכל זאת יוחק חוק-הסמכה. כי הם רוצים שתקנות השאבעס תהינה מושתתות על יסודות חוקיים איתנים. מה יהיו תקנות אלה? מה יהיה אסור, ומה מותר בשבת? איזה עונשים צפויים לעבריני השבת? את התשובות אפשר למצוא בהצעת-חוק שהוכנה על-ידי שר-הדתות זרח ורהפטיג. שמה הצעת חוק מנוחת השבת ומועדי ישראל, והוא חיברה לפני קצת יותר משש שנים.

לימוד תורה חובה

אחד החוקים הראשונים שחוקקו במדינת-ישראל נושא את השם פקודת ימי מנוחה — תש"ח—1948. אלה הם סעיפי העיקריים:

(1) שבת ומועדי ישראל — שני ימי ראש-השנה, יום-הכיפורים, ראשון ושמני-עצרת של סוכות, ראשון ושביעי של פסח, וחגי-השבועות — הם ימי-המנוחה הקבועים במדינת-ישראל. לשאינם יהודים הזכות לקיים ימי-מנוחה בשבתם וחגיהם.
(2) הוראה זו תהיה חלק של פקודות סדרי השלטון והמשפט תשי"ח, ותשולב בה תחת הכותרת "ימי מנוחה".

(3) תוקפה של פקודה זו הוא למפרע מליל שבת, ו' באייר תשי"ח (15 במאי 1948).
מה חסר בפקודה המקורית, לדעת העסקנים הדתיים? מדוע נראה להם חסרון זה כה חמור, עד שהם מסרבים להצטרף לקואליציה אם לא יתוקן? רשות-הדיבור לזרח ורהפטיג: מצד אחד ישנם כאלה הרוצים לראות בשבת כיום הראשון בנוריים, יום מנוחה מעבודה שכירה בעיקר, ולהקדיש את היום הזה לצורכי בילוי-זמן בשעשועים, ספורט, טיולים וגם לעבודה בבית ובגינה; ומצד שני היהדות הדתית והמסורתית לוחמת למען צבינה וצורתה המקוריים של שבת ישראל, ורואה בחדרה את חילול קדושתו של יום השבת... עם ישראל הוא עם הספר, עם המחשבה והרוח. הוא הגיע לכך בעיקר הודות ליום השבת שהיה קודש כולו לתורה וחכמה. ביום זה כל העם כולו, פשוטי העם כתלמידי חכמים, עיניו בספרים ולמדו. לא ניתנה שבת אלא ללמוד תורה, אומרים חז"ל.

אלא שהתפיסה היהודית המקורית, שראתה בלימוד-התורה דרך עליונה לבילוי השבת, לא חלמה לכפות לימוד מסוג זה בכוח החוק והמשטרה. ברור גם, כי א-ראפשר לכפות לימוד תורה ותפילות על-ידי סעיפי החוק הפלילי. לכן גם קמו בתוך המחנה הדתי עצמו רבנים ומנהיגים, שהתנגדו לחקיקת חוק שבת. לא כן עסקני המפד"ל. כדי לחפות על הזילזול שרבים מהם מזלזלים בכמה מצחייהדת היסודיים ביותר, המשיכו לנופף בחוק השבת כבדגל המוכיח את דביקותם לערכי הדת והמוסר. אצל אזרחים חופשיים נוצר הרושם, כי לא איכפת לאותם עסקנים מה יעשו בשבתות — ובלבד שלא יסעו ברחובות או ילכו למישחק-כדורגל. הם יכולים אפילו לשבת בביתם ולשחק קלפים כל היום.

התגוששות סביב חוק השבת נמשכת, למעשה, מאז הוקמה הממשלה הראשונה. לא אפשר לעקוב, בקנייני-הסוד של כל ממשלה שהוקמה מאז, כיצד גובר לחץ העסקנים הדתיים. כל ממשלה הרחיבה את התחייבותה לחוקק את חוק השבת, אולם תמיד נזהרו השותפים החילוניים מקבלת התפיסה הדתית, המחייבת לא רק סגירת עסקים בשבת, אלא מתן צביון של קדושה ליום השביעי, והבטחת קדושה זו בעזרת המשטרה ובתי-הסוהר.

התוצאה המעשית הראשונה של לחץ זה היתה הצעת-חוק שהוגשה על-ידי היועץ המשפטי דאז, חיים כהן. בסעיף המגדיר את מטרות החוק המוצע והצורך בו, כתב כהן בגיליון-לב מדהים: "החוק המוצע בא לבצע את ההסכם הקואליציוני". ובגוף החוק קבע כי אסור יהיה לפתוח בשבת ובמועדים חנוה, בית-מסחר, בית-מלאכה, בית-חרושת, מחסן, קיוסק או דוכן רוכלים. את הרשות לפתוח או לסגור בית-מרקחת הציב היועץ המשפטי להשאיר בידי שר-הבריאות. ואילו אדם אשר יעבור על הוראה מהוראות החוק יהיה צפוי למאסר של שנה אחת או קנס של 2000 לירות, או שניהם יחד.

התוצאה המעשית הראשונה של לחץ זה היתה הצעת-חוק שהוגשה על-ידי היועץ המשפטי דאז, חיים כהן. בסעיף המגדיר את מטרות החוק המוצע והצורך בו, כתב כהן בגיליון-לב מדהים: "החוק המוצע בא לבצע את ההסכם הקואליציוני". ובגוף החוק קבע כי אסור יהיה לפתוח בשבת ובמועדים חנוה, בית-מסחר, בית-מלאכה, בית-חרושת, מחסן, קיוסק או דוכן רוכלים. את הרשות לפתוח או לסגור בית-מרקחת הציב היועץ המשפטי להשאיר בידי שר-הבריאות. ואילו אדם אשר יעבור על הוראה מהוראות החוק יהיה צפוי למאסר של שנה אחת או קנס של 2000 לירות, או שניהם יחד.

רוכלים לבית-הסוהר

היתה זו הפעם הראשונה שהצעת-חוק דברה על הטלת קנס כספי כבד או מאסר ממושך על עבריני-שבת. היא גם אסרה פתיחת עסקים. אבל היא לא סיפקה את העסקנים הדתיים, שתקפו אותה בשחצ'קצף. את הפסול העיקרי מצאו במשפט הראשון של הצעת-החוק, נאמר בו: "יום השבת ומועדי ישראל הם ימי-המנוחה הקבועים במדינת-ישראל". מנוחה בלי קדושה לא עניינה אותם. גם רשימת העסקים שהיה נא-לצים לסגור בשבת לא סיפקה אותם. מה יהיה דינן של עגלות המחלי-קות קרח — האם ייחשבו גם הן לעסק ותיאמר באמצעותן חלוקת קרח?

חץ מזה, טענו, יכול יהודי לקחת לו שותף לא-יהודי, או אפילו סתם גוי של שבת, ובצורה זו להמשיך ולנהל את עסקיו. גם את זאת יש לאסור. יש גם לאסור פתיחתם של "בתי עניגו" ומפעלי תרבות וספורט. וכל שכן — יש לאסור תחבורה ציבורית מכל סוג שהוא. ומה לשר-הבריאות עם סגירת או פתיחת בתי-מרקחת? הרי זו שאלה דתית, לא רפואית.

מה יעשה יהודי רעב בשבתות? הציעו הנציגים הדתיים, רישמית: "יש לצמצם את הגדרת בתי-האוכל שמותר לפתוח אותם בשבת רק למסעדות ממש, ולהרשות את פתיחתן למספר שעות ובתנאי שהאוכל יוגש רק במסעדה בפנים". סוג זה של הסתייגויות ודרישות היה בודאי גורם למשבר ממשלתי. אבל שאלה אחרת הקדימה את בעיית חוק השבת, וגרמה לפירוק הקואליציה של או. משבר ממשלתי פרץ על רקע השאלה מיהו יהודי, והמפד"ל עזבה את הקואליציה.

אבל צאת המפד"ל מן הקואליציה לא הקפיאה את העניין. להיפך: זרח ורהפטיג עיבד וגיבש סופית את תפיסתו החוקית-דתית ביחס לשבת, ניסח אותה לכסוף בצורת הצעת-חוק פרטית. הסעיף הראשון של הצעה זו קובע: "יום השבת הוא יום מנוחה וקדושה, ומועדי ישראל הם מקראי קודש וימי שמחה לעם ישראל, עם מקדשי שביעי". ואילו את דברי-החסבר הרישמיים להצעת-החוק פתח במשפט זה: "חשבת ניתנה מפי הגבורה לישראל, לעם מקדשי שביעי". כאשר רוח זו מנחה אותו, הוציא מתחת ידיו את המיסמך העומד עד היום בראש דרי-

— מערך כבר מצא את הנוסחה הגואלת. הוא כבר הסכים עם עסקניהדת על הצורה הזו. בה יכפו את חוק השבת על המדינה. בקרוב, עם הסרת המיכשול הזה, אפשר יהיה לגשת להרכבת הקואליציה החדשה.

תחילה דיברו איתם על תביעות חומריות: עניינים כלכליים (כסף) וענייני חינוך (עוד כסף, להחזקת ישיבות). בעניינים אלה הוכיח המערך את רחבות-ליבו. פינתם ספיר הכריז, לפני צאתו לחו"ל השבוע, כי כבר קיים הסכם בענייני כלכלה. ואילו דוברי המפד"ל, שמר הרו לתקן את הודעת ספיר, ביקשו רק לשים את הדגש במקום הנכון: אין עדיין הסכם ממש, יש רק הבנה. חייבים לחכות לשובו של ספיר, כדי לסכם סופית את הסכומים הקשורים בכל סעיף וסעיף.

אבל סעיפים אלה לא יעמדו למיכשול. הנושא היחיד שיכול היה להפריע להסדר קואליציוני — וייתכן שבגלל ההתפתחות בנמל אשדוד עוד יפריע לזמן-מה — הוא חוק השבת. בלי חוק השבת, הצהירו עסקני המפד"ל, לא יישבו בממשלה. ואין הם מתכננים לאותו חוק פשרני שיגאל אלון ניסה למכור להם בכנסת הקודמת, כי אם לחוק שבת המור הרבה יותר.

חוק אשר בוודאי יקומם חלק גדול מן האזרחים החופשיים של המדינה, ואולי יביא להתנגשויות חמורות בהחובות. לאחרונה אף לא חסרו אזרחות בכיוון זה, וראשי המערך הבינו כי אסור להם להתעלם לחלוטין מאזרחות אלה. על כן חיפשו ומצאו את התחבולה, שתאפשר להם להכריז כי לא יוחק חוק שבת — וככל זאת תעניק לעסקני המפד"ל את מבוקשם.

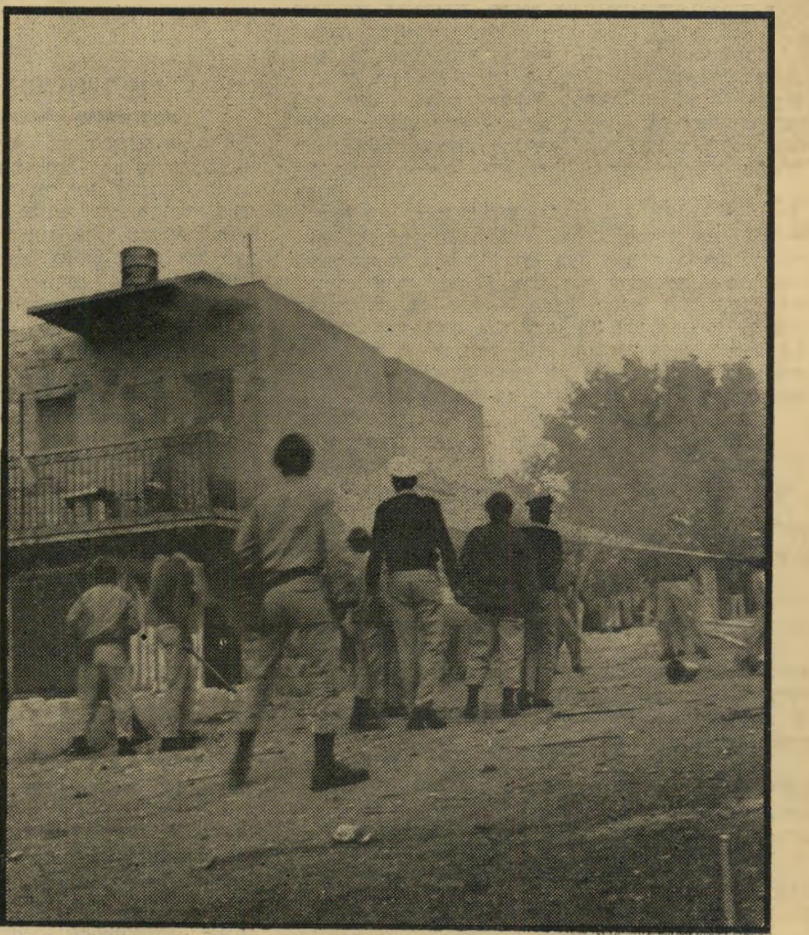
המוצא המחוכם: במקום לחוקק חוק שבת ארצי, תרשה הממשלה לרשויות המקומיות לעשות זאת בשטח-השיפוט שלהן. בצורה זו תהיה הארץ מכוסה תריסרים של תקנות עירוניות, שיככלו את האזרח החופשי בכבלים עבים, מבלי שיהיה בארץ חוק שבת רישמי.

כפייה בקמעונות

הדבר יבוצע בצורה הפשוטה ביותר: בכל רשות מקומית, בה שותפים עסקניהדת בקואליציה, תתוקנה תקנות ברוח חוק השבת החמור. מכיוון שהנציגים הדתיים יושבים כמעט בכל קואליציה מקומית, פירוש הדבר: גזירה על כל חלקי הארץ. בירושלים הם שותפים עם גח"ל ורפ"י, בתל-אביב הם שותפים עם המערך, רפ"י ומפ"ם, ובחיפה הם שותפים עם המערך, הליברלים ומפ"ם. הם יושבים בקואליציות המנהלות את רמת-גן, פתח-תקוה, חולון, רחובות, ראשון-לציון, בתי-ם, טבריה, צפת, חדרה, הרצליה, נהריה, רמלה, אילת.

מתוך 23 הקואליציות המקומיות שכבר הורכבו, יש רק חמש אשר עסקני המפלגות הדתיות אינם יושבים בהן: גבעתיים, נתניה, אשקלון, כפר-סבא ולוד. כיצד יותקנו התקנות הקמעונאיות במקום החוק הארצי? על-כך נטוש עדיין ויכוח טכני. אפשרות אחת היא, שהממשלה תעביר בכנסת חוק שיסמין את הרשויות המקומיות לתקן תקנות שבת. אפשרות אחרת היא, שהממשלה תחייב, על-פי הסכם פנימי, לאפשר לכל

תמונה זו צולמה לפני כשנה וחצי, בתוככי מאה שערים. אז חסמו החרדים את הרחובות המובילים לשער מנדלבוט, והמשטרה נאלצה לחגיב בכוח. עתה, על חוק השאבעס, ינצחו החרדים לא רק במאה שערים.

הם ינצחו